

ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ ТАЖРИБАСИДА ҲАВО ТРАНСПОРТИ ОБЪЕКТЛАРИДА ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15637933>

Мавлонов Авазхон Усубхужаевич

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳафсизлиги
университети мустақил изланувчиси*

Аннотация

Ушбу илмий мақолада Осиё давлатлари – Япония, Хитой, Жанубий Корея, Ҳиндистон ва Сингапурнинг ҳаво транспорти объектларида жиноятчиликка қарши курашдаги тезкор-қидирув чора-тадбирлари таҳлил қилинади. Мамлакатлар ўртасидаги сиёсий-ҳуқуқий фарқлар, техник назорат воситалари, суд ордерлари тартиби, агентлардан фойдаланиш амалиёти ва халқаро ҳамкорликнинг ўрнига эътибор қаратилади. Илғор амалиётлар, жумладан сунъий интеллект ва катта маълумот таҳлили технологиялари, мустаҳкам жазо сиёсати, профилактик ёндошувлар Ўзбекистон тажрибаси учун аҳамиятли ҳулосалар чиқариш имконини беради.

Калит сўзлар

тезкор-қидирув тадбирлари, ҳаво транспорти, Осиё мамлакатлари, контрабанда, наркотиклар, сунъий интеллект, профилактика.

ПРАВОВЫЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПЕРАТИВНО- РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО БОРЬБЕ С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ НА ОБЪЕКТАХ ВОЗДУШНОГО ТРАНСПОРТА: ОПЫТ СТРАН АЗИИ

Мавлонов Авазхон Усубхужаевич

*Независимый исследователь Университета общественной
безопасности Республики Узбекистан*

Аннотация

В статье рассматривается опыт государств Азии — Японии, Китая, Южной Кореи, Индии и Сингапура — в реализации оперативно-розыскных мероприятий на объектах воздушного транспорта для борьбы с преступностью. Анализируются особенности национальных правовых систем, процедуры получения судебных санкций, технологии видеонаблюдения, использование скрытых агентов и роль международного сотрудничества.

Отдельное внимание уделено современным методам, таким как анализ больших данных, применение ИИ и жёсткие меры ответственности, которые могут быть адаптированы в Узбекистане.

Ключевые слова

оперативно-розыскные мероприятия, воздушный транспорт, страны Азии, контрабанда, наркотики, искусственный интеллект, профилактика.

LEGAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES AGAINST CRIMES AT AIR TRANSPORT FACILITIES: EXPERIENCE OF ASIAN COUNTRIES

Mavlonov Avazkhon Usubkhodjaevich

*Independent Researcher at the University of Public Security
of the Republic of Uzbekistan*

Abstract

This article analyzes the experience of Asian countries — Japan, China, South Korea, India, and Singapore — in implementing operational-search measures at air transport facilities to combat crime. It explores the differences in legal systems, the use of court warrants, surveillance technologies, covert agents, and the role of international cooperation. Special attention is given to modern approaches such as artificial intelligence, big data analytics, and strict criminal liability, offering valuable insights for enhancing Uzbekistan's national practice.

Keywords

operational-search measures, air transport, Asian countries, smuggling, narcotics, artificial intelligence, prevention.

Осиёда давлатларнинг ҳуқуқий тизими ва сиёсий тузумлари ўта хилма-хил бўлгани сабабли тезкор-қидирув чораларига ёндашув ҳам турличадир. Айрим Осиё давлатлари демократик қонун устуворлигига таянган ҳолда Европага яқин тартиб-таомилларни қўллайдди, бошқалари эса хавфсизликни таъминлашни мутлақ устувор этган ҳолда кенг ваколатли тезкор кузатув тизимини амалга оширади. Масалан, **Ҳиндистон** ва **Япония** каби демократиялар миллий қонунчилигида яширин тыңлов ёки кузатув учун суд санкцияси талаб этилади; лекин амалиётда терроризмга қарши кураш ёки коррупцияга қарши “трап-операциялар” доирасида полиция яширин агентлардан фойдаланиш ёки телефонларни тыңлаш тадбирларини қўллайдди. Ҳиндистонда коррупционер амалдорларни қўлга олиш учун “пора берувчи” сифатида яширин агент қатнашган операциялар қонуний амалиёт

ҳисобланади, бунда олинган далиллар судда қабул қилинади. Японияда эса анъанавий тарзда жиноятларни тергов қилишда очик чораларга таянган, кўпроқ гумон қилинувчиларни сўроқ қилиш ва тан олдиришга урғу берилган эди. Лекин сўнгги йилларда япон полицияси ҳам уюшган жиноий гуруҳларга қарши курашда яширин кузатув ва ҳатто баъзи вилоятларда агентини киритиш тажрибасини қўллаяпти[1]. **Жанубий Корея** ва **Сингапур** каби давлатларда миллий хавфсизлик ва жамоат тартибини сақлаш биринчи ўринда туруши туфайли, ҳуқуқ-тартибот органлари кенг ваколатларга эга. Масалан, Сингапурда ички хавфсизлик тўғрисидаги қонун полиция ва махсус хизматларга суд ордери билан ҳам айрим ҳолларда тынлаш ёки шахсни профилактик қамолга олиш ҳуқуқини беради – бу терроризм таҳдидларига қарши қатъий чора сифатида асослантирилади. **Хитой Халқ Республикаси** эса тезкор кузатув ваколатларини энг кенг қўлловчи давлатлардан бири саналади. Хитойда “давлат хавфсизлиги” ва “ижтимоий барқарорлик” тушунчалари жиноятчиликка қарши кураш доирасида жуда кенг талқин этилиб, амалда аҳоли устидан катта масштабда назорат ўрнатилган. Бугунги кунга келиб Хитойда давлат томонидан ўрнатилган видеокузатув камералари сони неча юз миллионга етгани маълум – масалан, 2023 йил баҳоларига кўра 700 миллиондан ортиқ камералар жойлаштирилган бўлиб, уларнинг аксарияти замонавий юз таниш технологияси билан жиҳозланган ва давлат барча жамоат жойларини тўлиқ назорат қилиш имкониятига эга экани таъкидланади. Хитой ҳукумати буни жиноятчиликка қарши “тенгсиз назорат тизими” дея атамоқда. Бироқ бундай тотал кузатувнинг орқа томонидан шахсий ҳаётга ҳаддан ташқари аралашув муаммоси келиб чиқади. Демак, Осиёдаги авторитар тузумли давлатларда тезкор-қидирув фаолияти чекловсиз ва асосан ички тартиб қоидаларига асосланиб амалга оширилса, демократияларида ҳуқуқий назорат ва чекловлар мавжуд. Шунингдек, айрим мусулмон мамлакатларида (масалан, **Саудия Арабистони** ёки **Эрон**) “диний полиция” ва махсус хизматлар фаолияти ҳам тезкор-қидирув чораларига ўхшаш тарзда, лекин шариат нормаларига таянган ҳолда амалга оширилади – жумладан, жамоат жойларида шаръий қоидаларга риоя этилишини назорат қилиш каби вазифалар бор. Лекин бундай жараёнларда ҳам давлат хавфсизлик хизмати кенг ваколатларга эга бўлиб, фуқаролар кўп ҳолларда суд ордери билан текширув ва кузатувга дуч келишлари мумкин.

Япония тажрибаси. Япония жамияти хавфсизлик даражаси бўйича дунёда энг юқори ўринлардан бирини эгалласа-да, у ҳам контрабанда каби замонавий таҳдидлардан мустасно эмас. Мамлакат қонунчилигида “тезкор-қидирув фаолияти” атамаси тўғридан-тўғри қўлланилмаса-да, полиция ва

божхона органлари яширин тергов ҳаракатларини амалга ошириш учун кенг ваколатларга эга. Масалан, Япония Жиноят-процессуал кодексининг 197-моддаси полицияга суд ордери билан тинтув ва далилларни олиб қўйиш ҳукукини беради, Божхона тўғрисидаги қонун эса юкларнинг очиқ ва яширин назоратини қонунийлаштиради.

2008 йилда Японияда **Мақсадли ахборот таҳлили миллий маркази (Intelligence Targeting Center)[2]** ташкил этилган бўлиб, у полиция, соҳил қўриқчиси, хорижий божхона идоралари ва бошқа манбалардан маълумотларни йиғиб, таҳлил қилади ва хавфли йўловчилар ҳамда юклар профилини шакллантиради. Японияда **PNR тизими (йўловчи маълумотлари)** асосида наркокуръерларга хос парвоз маршрутларини олдиндан аниқлаш амалиёти йўлга қўйилган.

Қатъий назорат ва таҳлил туфайли мамлакат аэропортларида контрабанда ҳолатлари кам учрайди. Масалан, 2014–2015 йилларда Япония бозорида истеъмол солиғининг ошиши туфайли қўшни давлатлардан декларация қилинмаган олтинни олиб кириш ҳолатлари кескин ортиб, бир йил ичида 177 та ҳолат аниқланган (бунда 22 барабар ўсиш кузатилган)[3]. Жавоб тариқасида, Япония божхонаси Гонконг ва Кореядан келаётган рейсларга нисбатан текширувни кучайтирди ва портатив спектрометрлар жорий қилди. 2015 йилда Осакада косметика сифатида яширилган ҳолда \$5,4 миллионлик олтин ва 500 дан ортиқ қимматбаҳо соат олиб киришга уринган гуруҳ фoш этилди[3]. ОРМ доирасида божхона олиб кирувчиларни аэропортда ушлаган, кейин полиция ташкилотчиларни ва харидорларни аниқлаб, уларнинг айримлари чет эл фуқаролари эканини тасдиқлаган. Суд уларни нафақат божхона қоидабузарлиги, балки солиқ тўлашдан бўйин товлаш учун ҳам жавобгарликка тортган.

Японияда наркотик моддаларнинг контрабандаси ҳам ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар диққат марказида. Мамлакатда наркотиклар билан боғлиқ жиноятлар учун жуда қатъий жазолар (умрбод қамoқ ёки, айрим ҳолларда, ўлим жазоси) назарда тутилган бўлиб, улар камдан-кам қўлланилса-да, муқаррар жазо тамойили кучли сақланади. Бошқа тарафдан, барча халқаро аэропортлар рентген сканерлари, биометрик юзни таниш тизимлари билан жиҳозланган бўлиб, 2017 йилдан паспорт назоратида разыскивкадаги шахсларни аниқлаш имконини беради.

ТҚТ кўп ҳолларда божхона ва полиция ўртасидаги ҳамкорлик асосида амалга оширилади. Жумладан, почта орқали юборилган наркотик жўнатмалар “назоратдаги етказиб бериш” усули билан кузатилади: божхона

шубҳали юкни қайд этиб, полицияни хабардор қилади ва етказиш жараёнида қабул қилувчи шахс далиллар билан қўлга олинади.

Кадрлар билан ишлашда Япония ҳалоллик ва масъулиятни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратади: коррупция даражаси жуда паст, давлат ходимларининг контрабандада иштирок этиш ҳолатлари деярли учрамайди. Япония тажрибаси юқори технологиялар, маълумотларни аниқ таҳлил қилиш ва қатъий ҳукукий таъсир чораларини муваффақиятли уйғунлаштиришнинг самарали намунасидир.

Хитой тажрибаси. Хитой Халқ Республикаси давлат даражасида жиноятчиликка, айниқса, наркотик моддалар ва контрабандага қарши курашишда жуда қаттиқ ёндашуви билан ажралиб туради. Мамлакатда "тезкор-қидирув фаолияти" ҳақида алоҳида қонун мавжуд эмас, аммо ушбу фаолият вазифалари Халқ полицияси, Ички ишлар вазирлиги (ДХХ) ва Давлат хавфсизлик вазирлиги томонидан Жиноят-процессуал кодекси ҳамда Миллий хавфсизлик тўғрисидаги қонунлар асосида амалга оширилади.

Хитойда яширин кузатув, ёзишмаларни назорат қилиш, электрон ахборотларни кузатиш каби чоралар суд назоратидан кенг қўламда ўтмасдан амалга оширилиши мумкин, бу эса контрабанда билан боғлиқ тил бирикмаларини тезда фoш этиш имконини беради. Мамлакат қонунчилиги наркотик моддаларнинг ноқонуний олиб кирилиши учун жуда қаттиқ жазоларни назарда тутди: катта миқдорда наркотик олиб кириш уриниши учун ўлим жазоси қўлланилиши мумкин[4]. Бу амалиётда ҳам қўлланилади: ҳар йили чет эл фуқаролари Хитой аэропортларида наркотик билан қўлга олиниб, уларга нисбатан ўлим ҳукми чиқарилади. Масалан, Россия фуқароси И.Султанов 2,8 кг героин олиб кириш уриниши учун ўлим жазосига ҳукм қилинган[5].

Шу билан бирга, Хитой амалий чораларни ҳам фаол равишда такомиллаштирмоқда. Пекин, Шанхай ва Гуанчжоу каби йирик аэропортларда божхона органлари таркибида махсус контрабандага қарши бўлинмалар ташкил этилган бўлиб, улар 24 соатлик фаолиятни амалга оширади. Халқаро рейслардаги барча юкларни текшириш учун замонавий рентген мосламалари, автоматик юк вазнини аниқловчи тизимлар жорий этилган. Шубҳали йўловчиларни ажратиб олишда психологик аломатлардан (асабийлик, кўп терлаш) фойдаланиш ҳам амалиётда кенг қўлланилади. Бу асосда чуқурроқ текширув ўтказилиб, яширин наркотиклар аниқланмоқда.

Багаж ўғирликлари борасида ҳам Хитойда паст кўрсаткич кузатилади. Аэропорт ходимлари ўртасидаги коррупцияга қарши чоралар жуда қаттиқ: ҳар йили багажни ўғирлаган ёки контрабандага кўмаклашган шахсларга

қарши очик суд жараёнлари ўтказилади. Масалан, 2014 йилда Урумчи аэропортида бир неча ходим 10 йилдан ортиқ қамоқ жазосига ҳукм қилинган.

Хитойнинг ўзига хос хусусияти – рақамли назорат технологияларидан кенг фойдаланишдадир. Аэропортлардаги юзни таниш тизимлари ички ишлар органлари базаларига уланган бўлиб, бу орқали қидирувдаги шахсларни аниқлаш осонлашган. 2021 йилда шундай йўл билан 600 дан ортиқ қидирувдаги шахс қўлга олинган, уларнинг кўпчилиги сохта ҳужжатлар билан хорижга чиқишга уринган.

Хитой халқаро ҳамкорликда ҳам фаол: Интерпол, ШХТ ва ИКАО доирасидаги биргаликдаги операцияларда иштирок этади. Айниқса, наркотик моддаларни ташиш йўллари тўсиш бўйича минтақавий тадбирларда фаоллик намоён этилмоқда. Хитой ишлаб чиқарган багаж сканерлари ҳозирда Осиёнинг кўплаб аэропортларида ўрнатилган.

Хитой тажрибаси қуйидаги асосий устуворликларга асосланади:

1. жазо муқаррарлиги ва қаттиқлиги;
2. тотал техник назорат;
3. махсус хизматлар ва божхона органларининг интеграциялашган фаолияти.

Бироқ бу моделнинг тўлиқ кўчирилиши бошқа мамлакатлар учун тўғри эмас – бу Хитойнинг сиёсий-ҳуқуқий тизимига боғлиқ. Шунга қарамай, техник ечимлар ва хавф таҳлили усуллари Ўзбекистон учун ҳам долзарб ва қўлланишга лойиқдир.

Жанубий Корея тажрибаси. Жанубий Корея – юксак технологиялар ривожланган давлат сифатида хавфсизликни таъминлашда замонавий ёндашувларни қўллайдди. Мамлакат қонунчилигида демократик тамойиллар билан биргаликда жинойatchиликка қарши қаттиқ чоралар ҳам мавжуд. Республикада "Хусусий терговлар тўғрисида"ги махсус қонун мавжуд бўлиб, у ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида яширин усуллардан фойдаланиш тартибини белгилайди.

Сеул яқинида жойлашган Инчхон ва Кимпхо халқаро аэропортларида махсус аэропорт полицияси бўлимлари фаолият юритади. Уларнинг иши Корея Божхона хизмати билан ҳамкорликда ташкил этилган. Сўнгги йилларда мамлакат наркотиклар ноқонуний айланмаси билан боғлиқ жиддий хавфга дуч келди: 2022 йилда Жанубий Корея божхона органлари томонидан 700 кгдан ортиқ наркотик моддалар мусодара қилинган, бу 2020 йилга нисбатан беш баробар ўсишни англатади[6].

Муҳим йўналишлардан бири — сунъий интеллект (SI) технологияларини божхона назоратига жорий этишдир. Ҳукумат томонидан

багажни автоматик сканерлаш ва йўловчиларнинг хулқ-атворини таҳлил қилиш учун SI-асосидаги тизимлар жорий этилиши эълон қилинди. Бу тизимлар аввалги қоидабузарликлар ҳақидаги маълумотларни таҳлил қилиб, хавфи юқори бўлган рейслар ёки йўловчиларни олдиндан аниқлашга ёрдам беради. Шунингдек, аэропортларда интеллектуал видеокузатув тизимлари жорий этилиши режалаштирилган — масалан, Инчхон аэропортида шубҳали ҳаракатларни (сўрғичларни бериб юбориш, асабийлик) автоматик равишда аниқлайдиган CCTV камералар ўрнатилиши кўзда тутилган.

Бундан ташқари, халқаро почта орқали келаётган юклар орқали наркотик моддаларни олиб кириш ҳолатлари кўпайгани туфайли, божхона органлари почта инспекцияси бўлимида ишловчилар сонини кўпайтирди ҳамда экспресс-етказмалар учун янги сканерлар ўрнатди.

Багаж ўғирликларига қарши кураш соҳасида Жанубий Корея маиший жиноятчилик даражасининг пастлиги билан ажралиб туради. Аммо, Сеул ва Пусан аэропортларида вазият доимий мониторингда бўлиб, “Йўқолган буюмлар ва полиция” (Lost & Found + Police) номли тизим жорий этилган. Бу тизимга мувофиқ, ҳар қандай багаж йўқолиши ҳақида авиакомпанияга мурожаат қилинса, полиция ҳам дарҳол жалб этилади. Агар текширув натижасида йўқолиш ўғирлик сабабли содир бўлгани аниқланса, жиноят иши кўзғатилиб, видеокузатув ёзувлари кўриб чиқилади, багаж локаторлари ишга туширилади. Масалан, 2019 йилда тозалаш хизмати ходимасининг йўловчилар томонидан унутилган буюмларни ўғирлаётгани аниқланиб, у “ўзини унутилган” қилиб қўйилган телефони орқали фош этилган.

Профилактика воситаси сифатида Корея аэропортларида турли тилларда, жумладан рус ва хитой тилларида, наркотик моддалар, олтин буюмлар ва бошқа ноқонуний юкларни олиб кириш оқибатлари ҳақида огоҳлантирувчи ёзувлар ўрнатилган[7]. Масалан, Хитойдан келаётган контрабанда олтин оқими ортиши сабабли, 2021 йилда божхона томонидан 7,4 миллиард вон қийматдаги ноқонуний олтин аниқланган. Бу орқали олтин контрабандасига қарши чоралар ҳам кучайтирилди.

Корея суд амалиёти жуда каттиқ: олтин контрабандаси билан боғлиқ жиноятларда 5-7 йил, наркотик моддалар билан боғлиқ ҳолатларда эса 10 йилдан юқори қамок жазолари тайинланади. Бу чоралар мамлакатнинг қонун устуворлиги тамойили асосидаги сиёсатини намоён этади.

Шу тариқа, Жанубий Корея тажрибаси хавфсизликни таъминлашда сунъий интеллект, катта маълумотлар таҳлили (Big Data) каби замонавий технологиялардан фойдаланиш, жиноятларнинг олдини олишга қаратилган

профилактик ёндашув ҳамда қатъий, бироқ адолатли жазо чоралари билан ажралиб туради.

Ҳиндистон Республикаси тажрибаси. Ҳиндистон Республикаси авиация транспорт инфратузилмасининг кенг қамровли тармоғига эга бўлиб, хавфсизлик соҳасида ўзига хос муаммоларга дуч келади. Хусусан, бу муаммолар қаторида — импорт божлари фарқи туфайли юзага келаётган олтин ва қимматбаҳо тошлар контрабандаси, шунингдек, Жанубий-Шарқий Осиёдан келаётган наркотик моддалар айланмаси алоҳида ўрин тутади.

Ҳиндистон қонунчилиги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга кенг ваколатларни тақдим этади. Хусусан, мамлакатда "Фуқаролик авиацияси хавфсизлигини таъминлаш тўғрисида"ги қонун, шунингдек, Жиноят-процессуал кодекс (ЖПК) нормалари мавжуд бўлиб, махсус воситалардан ва яширин агентлардан фойдаланиш имконини беради.

Деҳли, Мумбай, Бангалор каби йирик халқаро аэропортларда хавфсизликни таъминлаш учун бир нечта тузилмалар жалб этилган. Улар қаторида — Марказий саноат хавфсизлик хизмати (Central Industrial Security Force, CISF) — ҳарбийлаштирилган тузилма сифатида фаолият юритади ва бевосита авиация хавфсизлиги учун жавобгардир. Шунингдек, Ҳиндистон Божхона хизмати (Indian Customs) ҳамда тегишли штатлар полиция бўлимлари ҳам ушбу вазифани амалга оширади.

Сўнгги йилларда Ҳиндистонда олтин контрабандаси кескин ортиб борди. Масалан, 2019 молиявий йилида мамлакат божхона органлари томонидан 3400 кгдан зиёд ноқонуний олиб кирилган олтин мусодара қилинган, бунинг катта қисми аэропортлар орқали амалга оширилган. Контрабандачилар турли айёр усуллардан фойдаланган: олтинни электрон жиҳозлар ичига яшириш, капсула ичида ютиб олиб келиш, позалланган буюмлар кўринишида олиб кириш кабилар шулар жумласидандир.

Ҳукумат бу таҳдидга жавобан хавф таҳлилига асосланган профилактик механизмларни жорий этди. Жумладан, Жанубий-Шарқий Осиё ва Қўлтиқ мамлакатларидан келаётган йўловчилар учун "хавф профиллари" ишлаб чиқилди. Ёш йигитнинг ҳеч қандай асоссиз жуда тез-тез парвоз қилиши, масалан, текшириш учун етарли асос сифатида баҳоланади. Шунингдек, танада олтин яширинганига шубҳа туғилганда, рентген сканерлар орқали тиббий текширув ўтказиш амалиёти кенг қўлланила бошлади.

2020 йилда Кочин аэропортида техник буюмлар ичига яширилган 30 кг олтин мусодара қилинди. 2021 йилда Ченнаи аэропортида кир ювиш машинаси корпуси ичида 22 кг олтин аниқланди. Авиакомпаниялар билан ҳам ҳамкорлик кучайтирилди — хорижий авиакомпания пилотининг олтин

контрабандасида иштирок этгани фош этилган ҳолат, ҳаво транспорти ходимларини ҳам текшириш заруратини кўрсатди.

Наркотик моддаларга қарши кураш соҳасида Ҳиндистон транзит ҳудуд сифатида ҳам хавф остида турибди — Афғонистон опиати ва Жанубий-Шарқий Осиё амфетаминлари айнан Ҳиндистон орқали ўтади. Аэропортларда Наркотик моддалар айланмасини назорат қилиш бюроси (Narcotics Control Bureau, NCB) бўлимлари фаолият юритади. Ушбу тузилма БМТнинг Наркотик моддалар бўйича бошқармаси (УНП ООН) билан ҳамкорликда "назоратдаги етказиб бериш" (controlled delivery) усулидан фойдаланади. 2018 йилда Мумбайдан Мельбурнга героин юклари назорат остида юборилиб, Австралияда қабул қилувчи гуруҳ қўлга олинган.

Багаж ўғирликларига қарши курашда Ҳиндистон Италия тажрибасидан илҳомланиб, иқтисодий рағбат механизмларини жорий этди. Авиакомпания ва аэропортлар багаж йўқолиши учун молиявий жавобгарликка тортилади. Кўпгина аэропортларда RFID технологиясига асосланган багаж трекинг тизимлари жорий этилди: йўловчи смартфон иловаси орқали ўз багажининг жойлашувини кузатиши мумкин. Бу, ўз навбатида, ўғирлик содир этиш имкониятларини чеклайди.

Хулоса қилиб айтганда, Ҳиндистон тажрибаси шунга далолат берадики, ҳатто ресурслари чекланган бўлган шароитда ҳам хавф таҳлили, халқаро ҳамкорлик ва стратегик ёндашувлар орқали самарали натижаларга эришиш мумкин. Бу, айниқса, ривожланаётган мамлакатлар учун алоҳида аҳамиятга эга.

Сингапур Республикаси тажрибаси. Сингапур — ҳуқуқ-тартиботга риоя этилиши бўйича дунёда етакчи ўринларда турадиган шаҳар-девлат бўлиб, унинг авиация хавфсизлиги соҳасидаги тажрибаси халқаро миқёсда эътироф этилган. Мамлакат қонунчилиги англо-саксон ҳуқуқ тизими ва миллий нормаларни уйғунлаштирган ҳолда шакллантирилган. Контрабандага қарши кураш соҳасида айниқса қаттиқ чоралар кўрилган: белгиланган миқдордан ортиқ наркотик моддаларни олиб кириш — ҳатто ўлим жазосигача сабаб бўлиши мумкин. Шундай жазо қуролларни ноқонуний олиб кириш учун ҳам татбиқ этилади.

Сингапурдаги Чанги халқаро аэропорти — дунёдаги энг йирик ва хавфсиз аэропортлардан бири бўлиб, унинг хавфсизлик тизими мукамал ташкил этилган. Бу ерда қонуний тартибнинг таъминланиши Сингапур Иммиграция ва назорат-ўтказиш хизматлари (ICA), Марказий наркотиклар бўйича бюро (CNB) ва полициянинг махсус бўлинмалари томонидан амалга оширилади.

Ҳар бир кириб келаётган йўловчи бир нечта назорат босқичларидан ўтади: биометрик маълумотлар асосида паспорт назорати, багажнинг рентген текшируви ва керак бўлса, қўл юкини бевосита текшириш. Сингапурда ОРМ тадбирлари ўлчовли равишда қўлланилади: мамлакатнинг кичик ҳудудий қўлами сабаб агентларнинг узоқ муддатли жойлашуви талаб этилмайди. Шунга қарамай, чалғитиш ва имитация асосидаги усуллар кенг қўлланилади. Масалан, багаж ўғирлигига шубҳа туғилганда полиция ва аэропорт маъмурияти махсус датчикли "тўр" багажларини жойлаштириб, ходимларнинг содиқлигини текширади.

2019 йилда ана шундай тадбир натижасида клининг хизматлари ходимлари томонидан йўловчиларнинг унутилган сумкалари очилиб, пуллари ўғирланаётгани фош этилди. Бундай ҳолатлар жуда кам учрайди, бу Сингапурда жинойтчилик даражасининг жуда паст эканлигини кўрсатади.

Кенг тарқалган муаммолардан бири — кўриқланадиган ҳайвонлар ва уларнинг аъзолари контрабандаси. 2022 йилда Сингапур орқали транзитда жойлашган 34 кг (20 дона) носорог роғи тўхтатиб қолинган[8]. Бу операция ИСА, Божхона хизмати ва Миллий боғлар кинология хизмати билан ҳамкорликда амалга оширилди. Тренингдан ўтказилган хизмат итлари шубҳали багажни аниқлаган.

Сингапур халқаро ҳамкорликда фаол иштирок этмоқда: Вьетнам ва Жанубий Африка билан биргаликда ёввойи табиат объектларининг ноқонуний савдосига қарши курашишга қаратилган операцияларда ўз мутахассисларини юбормоқда, маълумот алмашувида иштирок этмоқда.

Наркотикларга қарши курашда Сингапур мустаҳкам позицияни эгаллаган: ҳатто сўнгги йилларда амалда қўлланилган ўлим жазоси инсон ҳуқуқлари ташкилотлари томонидан танқид қилинган бўлса-да, мамлакат раҳбарияти бу қатъий чоранинг олдини олишдаги самарасини таъкидлайди. Аэропортларда "Сингапурда наркотиклар учун — ўлим жазоси" деган огоҳлантирувчи плакатлар осилган бўлиб, потенциал қонунбузарларни олдиндан қайтариш мақсадида хизмат қилади.

Кадрлар масаласида ҳам Сингапур юқори стандартларга амал қилади. Аэропорт ходимларининг иш ҳақи ва ҳаёт даражаси жуда юқори, бу эса уларнинг жинойт қилишга мойиллигини камайтиради. Бошланғич текширувдан ўтмаган ёки вазифасини суистеъмол қилган ходимлар дарҳол ишдан бўшатилиб, судга тортилади.

Юқорида таҳлил қилинган мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб, жинойтчиликнинг олдини олиш ва авиатранспорт соҳасида хавфсизликни

таъминлашга қаратилган қатор умумий тенденциялар ва илғор амалиётларни қайд этиш мумкин.

Биринчидан, **идоралараро ҳамкорлик** кучаймоқда. Кўпгина мамлакатларда полиция, божхона, махсус хизматлар ҳамда айрим ҳолларда хусусий сектор вакиллари иштирокида кўшма гуруҳлар ташкил этилмоқда. Бундай ёндашув жиноятларга қарши курашда ҳар бир тузилманинг салоҳиятидан мақсадли ва самарали фойдаланиш имконини беради.

Иккинчидан, **технологияларнинг аҳамияти ошиб бормоқда**. Камералар, рентген-сканерлар, сунъий интеллект (ИИ), катта маълумотлар таҳлили (Big Data) каби воситалар орқали жиноятларни олдиндан аниқлаш ва тезкор фош этиш имкониятлари кенгаймоқда. Жумладан, Жанубий Корея ва Сингапур тажрибасида ИИ тизимларининг багаж текшируви ва йўловчилар хатти-ҳаракатини таҳлил қилишда қўлланилиши эътиборга молик.

Учинчидан, **жавобгарликни кучайтириш** тенденцияси кузатилмоқда. Хусусан, Хитой ва Сингапурда жазоларнинг оғирлиги ва муқаррарлиги муҳим сийсасий омил сифатида кўрилса, Италия ва Ҳиндистонда аэропорт ва авиакомпанияларнинг моддий жавобгарлиги кучайтирилиб, багаж йўқолиши ҳолатларининг олди олинмоқда.

Ушбу тенденциялар Ўзбекистон Республикасида авиация соҳасидаги жиноятчиликка қарши курашни такомиллаштириш, халқаро тажрибаларни инобатга олган ҳолда миллий тизимни ривожлантириш юзасидан тақлифлар ишлаб чиқишда назарда тутилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. mainichi.jpajjf.org
2. LAW ENFORCEMENT AT THE BORDER AGAINST ILLICIT DRUGS AND OTHER ILLEGAL ITEMS // customs.go.jp
3. Japanese Authorities On the Lookout for Increasing Cases of Gold Smuggling // japan-forward.com
4. Гражданин России приговорен в Китае к смертной казни // Гражданин России приговорен в Китае к смертной казни - BBC News Русская служба
5. Суд в Китае утвердил смертный приговор американцу // iz.rurbc.ru
6. Drug smuggling attempts surge more than 5-fold since 2020 // koreatimes.co.kr
7. mk.co.kr

8. Singapore Authorities Make Their Biggest Rhino Horns Seizure // occrp.org